

Våldsbejakande extremism

Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens
arbete med barn och unga vuxna

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges.
För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

ISBN 978-91-7555-541-6
Artikelnummer 2020-12-7083

Foto Ijubaphoto

Personen på bilden har ingen koppling till innehållet

Tryck andra upplagan, första tryckningen Åtta.45 Tryckeri AB, december 2020
Första upplagan trycktes 2017.

Förord

Våldsbejakande extremism är ett område som berör hela samhället – det handlar om hot mot demokrati och människors liv och hälsa. En grund för arbetet mot våldsbejakande extremism är samverkan mellan myndigheter, civilsamhälle och andra aktörer samt förståelse för vad var och en kan bidra med.

Utbildningsmaterialet inriktas på socialtjänstens arbete i ärenden med barn och unga vuxna som är involverade eller riskerar att involveras i våldsbejakande extremism.

Utbildningsmaterialet följer tre spår:

- Förebygga och upptäcka
- Utredda
- Ge insatser och följa upp

Utbildningsmaterialet vänder sig till enhetschefer, handläggare och annan personal inom socialtjänsten. Det kan även läsas av personal som arbetar inom skola, polis, arbetsförmedling med flera.

Jenny Rehnman

Avdelningschef

Innehåll

Förord.....	3
Om utbildningsmaterialet.....	7
Innehåll och upplägg	8
Innan du börjar arbeta med materialet	9
Förebygga och upptäcka	10
Våldsbejakande extremism – vad är det?	11
Definitioner	12
Varför dras en person till våldsbejakande extremism?	14
Vägarna in i våldsbejakande extremism	17
Radikaliseringsprocessen – push and pull	19
Vad kan du vara uppmärksam på?	22
Samverkan	24
Utreda	28
Att utreda barn och unga	29
Socialtjänstens arbete på tre nivåer	30
Kontakt med socialtjänsten	32
Insats	34
Vilka insatser kan komma ifråga?	35
Vägarna ut ur våldsbejakande extremism	36
Service eller bistånd – enligt SoL och LVU	38
Insatser i samverkan	41
Uppföljning av insats till individ	43
Exempel på arbetssätt.....	44
Forskning pågår om interventioner	44
Kunskapshus i svenska städer	44
Trygga föräldrar – Örebro	45
Socialtjänst, skola, polis och fritid – SSPF – Göteborg ..	46
RAN – samarbete inom EU	47
Exempel på domar.....	48
Exempel 1 – Kammarrätten i Göteborg.....	48
Exempel 2 – Kammarrätten i Jönköping	48
Exempel 3 – Förvaltningsrätten i Göteborg	49
Exempel 4 – Förvaltningsrätten i Göteborg	49
Läs mer – tryckt material och webben	51

Om utbildningsmaterialet

”Våldsbejakande extremism – Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna” är en del i ett utbildningspaket om våldsbejakande extremism. Det vänder sig till dig som arbetar inom socialtjänsten och i ditt arbete har erfarenhet av frågor som rör barn och unga vuxna på olika sätt.

Utbildningspaketet består av detta utbildningsmaterial, en studiehandledning och fem powerpointpresentationer:

- Powerpointpresentationen ”Kort om våldsbejakande extremism” innehåller en introduktion till vad våldsbejakande extremism är.
- Tre powerpointpresentationer följer tre faktaavsnitt i utbildningsmaterialet och de reflektionsfrågor som finns till varje avsnitt:
 - Förebygga och upptäcka
 - Utreda
 - Insats
- En kort powerpointpresentation till dig som leder en verksamhet inom socialtjänsten, som ansvarar för kompetensutveckling eller som håller i utbildningstillfällen. Presentationen handlar om syftet med utbildningen och innehåll i utbildningsmaterialet.

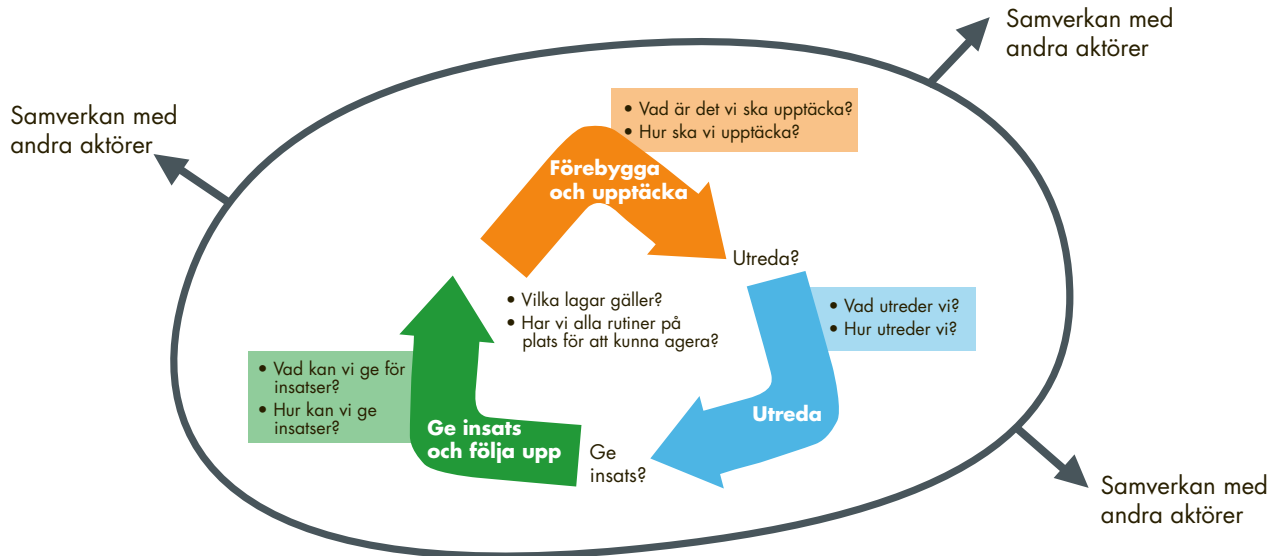
Se studiehandledningen som ett förslag på hur du kan leda utbildningen.

Innehåll och upplägg

Utgångspunkterna är att socialtjänsten

- ska kunna använda de strukturer och samverkansformer som redan finns och inte behöva skapa nya organisationsformer
- har i uppdrag att stödja individen utifrån dennes särskilda behov
- inte hanterar frågor om samhällets säkerhet.

Det första avsnittet – Förebygga och upptäcka – redogör översiktligt för vad begreppet våldsbejakande extremism står för och hur det kan ta sig uttryck, var det kan upptäckas och hur socialtjänsten kan samverka med andra. Beskrivningarna bygger på Säkerhetspolisens (Säpo) och Brottsförebyggande rådets (Brå) sammanställningar. Båda betonar dock att det inte finns en entydig profil som kan visa vilka som kan dras till våldsbejakande extremism.

I det andra avsnittet – Utreda – lyfts några viktiga faktorer fram för hur arbetet mot våldsbejakande extremism kan bedrivas inom ramen för socialtjänstens uppdrag och organisation. Som stöd för hur utredningar går till finns hänvisningar till handböcker och kunskapsstöd från Socialstyrelsen.

I det tredje avsnittet – Ge insatser och följa upp – beskrivs olika insatser som barnet eller den unga vuxna kan ha behov av. Materialet avslutas med några exempel på hur man har arbetat med frågorna i Sverige.

Till varje avsnitt finns frågor du kan ställa till dig själv och gemensamt med andra i grupp och tips om var du kan läsa mer.

I slutet av utbildningsmaterialet finns tips på ett urval publikationer och webbplatser.

Materialet baseras på Socialstyrelsens publikation *Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna*. 2016.

Innan du börjar arbeta med materialet

Fundera på

Är det något som skiljer våldsbejakande extremism från andra destruktiva miljöer? Tycker du att det är skillnad på att utreda barn och unga vuxna när det gäller våldsbejakande extremism jämfört med exempelvis missbruk, kriminalitet, familjeproblem, ekonomiskt bistånd, svårigheter i skolan? Vad är det i så fall? Skriv gärna ned dina uppfattningar och ha dem som stöd när du använder detta utbildningsmaterial.

Förebygga och upptäcka

För att kunna förebygga och upptäcka våldsbejakande extremism behöver du veta vad det är, hur det kan yttra sig och hur det kan upptäckas.

Avsnittets innehåll

- Våldsbejakande extremism – vad är det?
- Definitioner
- Varför dras en person till våldsbejakande extremism?
- Vägarna in i våldsbejakande extremism
- Radikaliseringsprocessen – push and pull
- Vad kan du vara uppmärksam på?
- Samverkan

Avsnittet bygger på *Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna.* Socialstyrelsen; 2016.

Våldsbejakande extremism – vad är det?

Våldsbejakande extremism är ett allvarligt problem både för samhället som helhet som för individen som involverats eller riskerar att involveras eller på annat sätt utsätts för följdverkningar av andras involvering. Den nationella handlingsplanen för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism beskriver hur ökad kunskap, stärkt samverkan, förebyggande arbete och stöd till individer som vill lämna en extremistisk miljö är några sätt att arbeta mot våldsbejakande extremism och dess konsekvenser.

Våldsbejakande extremism kan ta sig skilda uttryck. Det kan handla om att planera, finansiera, förbereda och genomföra våldshandlingar eller att på olika sätt stödja eller uppmana andra till att utföra våldshandlingar och attentat. Våldsbejakande extremism kan leda till allvarliga våldsbrott mot individer och grupper och till terrorism.

Det våldsbejakande har betydelse– inte åsikterna

När kan våldsbejakande extremism bli en fråga för socialtjänsten? Det kan bli aktuellt om det kommer en anmälan om oro, eller att socialtjänsten i samverkan med polisen får information om att någon är involverad. Det kan vara föräldrar som hör av sig med oro för sitt barn eller socialtjänstpersonal som på andra sätt uppmärksammat riskfaktorer för enskilda individer. Det kan också hända att socialtjänsten kommer i kontakt med barn som exempelvis fötts när föräldrarna befunnit sig i terrorist- och krigsmiljöer och kommer tillbaka, eller att någon vill lämna en våldsbejakande miljö och behöver stöd.

Det är inte personens åsikter som ska kunna leda till insatser från socialtjänsten, utan de behov av skydd och stöd som kan följa av att man deltar i våldsbejakande extremism. Vilka insatser som kan ges till individen som riskerar att utföra eller har utfört våldsamma handlingar eller befunnit sig i en våldsbejakande miljö beror på individens ålder.

Fundera på

Reflektera kring skillnaden mellan åsikt och handling
– i vilket skede kan socialtjänsten behöva ingripa?

Brott

Det finns flera straffbestämmelser i brottsbalken som kan aktualiseras i samband med våldsbejakande extremism, till exempel bestämmelser om:

- brott mot person (våld, hot och trakasserier)
- egendom (skadegörelse)
- allmän ordning.

Ansvar för terroristbrott regleras i lagen (2003:148) om straff för terroristbrott (terroristbrottslagen). För terroristbrott döms den som gör sig skyldig till någon av de gärningar som räknas upp i lagen om gärningspersonen har någon av de avsikter som anges och kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation. Även försök, förberedelse, stämpling samt underlåtenhet att avslöja eller förhindra terroristbrott är straffbelagt.

Offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott regleras i lagen (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet. Finansiering av terrorism regleras i lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall.

Regleringen avseende terroristbrott har skärpts och utökats i olika omgångar, till exempel straffansvar för de som tar emot utbildning avseende bland annat terroristbrott eller reser eller påbörjar en resa till ett annat land i avsikt att begå särskild allvarlig brottslighet eller göra sig skyldig till förberedelse, stämpling eller medverka till sådan brottslighet. Vidare är visst samröre med en terroristorganisation straffbart.

Vad är terrorism?

Våldshandlingar som är politiskt betingade och syftar till att påverka samhället eller ett lands politik utan hänsyn till om oskyldiga drabbas. (Nationalencyklopedin, www.ne.se)

Definitioner

Definitionerna av begrepp inom området våldsbejakande extremism används av bland annat Säkerhetspolisen.

Våldsbejakande extremism

Våldsbejakande extremism är ett samlingsbegrepp för rörelser, ideologier eller miljöer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och som främjar våld för att uppnå ett ideologiskt mål.

Våldsbejakande radikalisering

Begreppet våldsbejakande radikalisering syftar här på den process då en person eller grupp börjar bejaka våld i politiskt eller ideologiskt syfte. Det finns inte bara ett sätt att radikaliseras. Radikalisering är en komplex process och kan ske samtidigt på både individ-, grupp- och samhällsnivå. Radikaliseringen kan vara lång och utdragen, men den kan också vara relativt snabb.

Deradikalisering

Begreppet deradikalisering syftar på den process som innebär att en individ eller en grupp ändrar inställning och inte längre främjar ideologiskt motiverat våld.

Barn och unga vuxna

I detta material används begreppen *barn* och *unga vuxna*. Med *barn* avses varje människa under 18 år, enligt FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Motsvarande definition av barn återfinns i 1 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Med *unga vuxna* avses i detta material individer i åldern 18–25 år.

Tre våldsbejakande extremistiska miljöer i Sverige

Säkerhetspolisen bedömer att det idag finns tre våldsbejakande extremistiska miljöer i Sverige: den våldsbejakande vänsterextremistiska miljön, den våldsbejakande högerextremistiska miljön och den våldsbejakande islamistiska miljön. Dessa har beskrivits i rapporter från Center mot våldsbejakande extremism och Säkerhetspolisen. När det i detta material generellt står ”våldsbejakande extremism”, så är det de miljöerna som avses.

Läs mer om våldsbejakande extremism

Att hantera våldsbejakande extremism. Ansvar och juridiska förutsättningar för kommunen. Sveriges kommuner och landsting (SKL); 2019.

Autonoma miljön. Center mot våldsbejakande extremism (CVE); 2020.

Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern: En studie om den svenska radikalnationalistiska miljön. Försvarshögskolan; 2020.

Den våldsbejakande islamistiska miljön. Center mot våldsbejakande extremism (CVE); 2020.

Säkerhetspolisens årsbok 2019. Säkerhetspolisen; 2020

Swedish Foreign Fighters in Syria and Iraq: An Analysis of open-source intelligence and statistical data [Internet]. M. Ranstorp, L. Gustafsson

Försvarshögskolan; 2017.

Ensamagerande våldsverkare. Profiler, riskbedömningar och digitala spår. L. Kaati, K. Cohen, N. Akrami. Totalförsvarets forskningsinstitut; 2019.

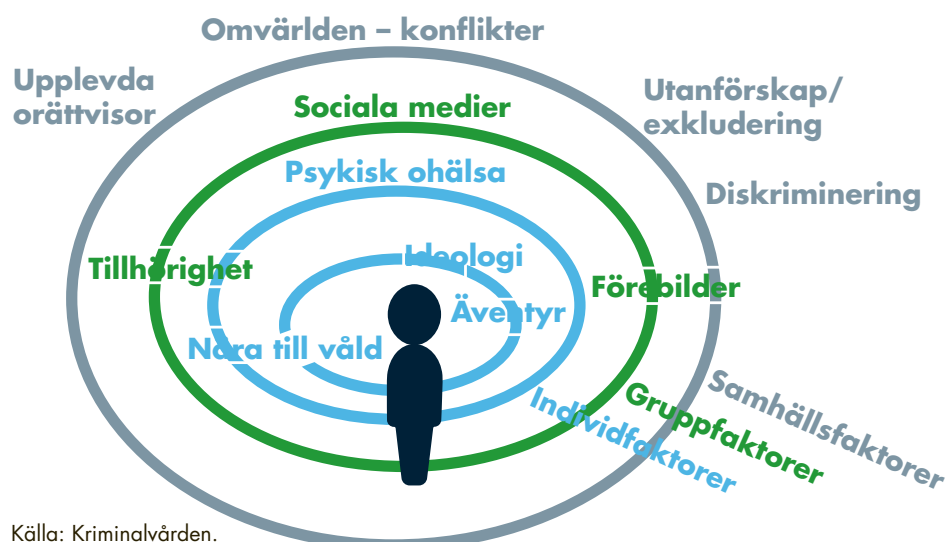
Vägen ut ur gänget. Om manlighet, broderskap och svikna förhoppningar. Kriminalvården; 2019.

Fler publikationer hittar du på CVE:s hemsida:
www.cve.se/publikationer

Varför dras en person till våldsbejakande extremism?

Det finns flera faktorer som individen kan påverkas av: individ-, grupp- och samhällsfaktorer. Flera av de våldsbejakande miljöerna arbetar idag med propaganda i flera olika kanaler riktade till olika grupper, inte minst på sociala medier. Individen kan påverkas av olika gruppers ideologi och hitta nya förebilder. Det kan också handla om relationer till familj och sociala nätverk i skolan och på fritiden. Möjligheterna till arbete och utbildning kan påverka individens sårbarhet.

Bakgrundsfaktorer

Upplevt utanförskap

Gemensamt för många som söker sig till våldsbejakande extremistiska miljöer är upplevelsen av utanförskap. Det kan handla om en känsla av att inte passa in i skolan, i arbetslivet, i den lokala omgivningen eller känna att man inte passar in i eller är en del av samhället. Personerna kan ha svårt att knyta relationer med omgivningen. Flera kan på olika sätt ha upplevt kränkningar i livet som mobbning, misshandel, ha erfarenhet av destruktiva familjeförhållanden med missbruk och våld, svag ekonomi och arbetslöshet. En del upplever sig också ha blivit kränkta av samhället – marginaliserade och diskriminerade som individer eller som grupp. Det är i extremistmiljöer som de kan känna att de kan få bekräftelse och stöd för sina tankar och känslor.

Brå beskriver önskan om tillhörighet som en viktig faktor bakom att unga dras till extremistiska miljöer:

Något som ser likadant ut på höger- och vänstersidorna är viljan att synas och bli sedd, att tillhöra. Det och den svart-vita världsbilden. Något som omtalat lockar är de förenklade budskapen. Det finns en enorm dragningskraft i att ha enkla svar till hands. Detta sker ofta i kombination med en stark övertygelse om att man har rätt i sin ideologi.

Sökande efter mening och tillhörighet

Extrema ideologier – politiska eller religiösa – arbetar med att förstärka intrycket av ”vi och dom”. Individen får svar presenterade för sig på de upplevda kränkningarna och kan då få känna en stark tillhörighet och skydd. Det kan upplevas som den enda chansen att få bli sedd och hörd. Omgivningens negativa reaktioner på den radikaliserades värderingar, handlingar och symboler kan för en del bli den sista bekräftelsen på att de inte passar in och att de tillhör ett ”vi”. De kan också uppleva status och makt när deras grupp-tillhörighet skrämmer andra.

Inom forskningen diskuterar man vad det är som för människor in i våldsbejakande extremism, men också vad det är som gör att en person så småningom lämnar den. Det finns inga enkla svar på varför barn och unga vuxna dras in i våldsbejakande extremism. Ofta handlar det om komplexa samband, där både personliga som omgivande faktorer spelar in. Några faktorer att uppmärksamma – både i det förebyggande arbetet och i insatser till individerna – brukar dock särskilt lyftas fram och har också berörts ovan:

- Behovet av att höra till, att finna en gemenskap.
- Behovet av status och erkännande.
- Behovet av att finna mening med tillvaron och handla därefter.
- Behovet av goda familjerelationer, främst med föräldrar och syskon.

Läs mer om risk- och skyddsfaktorer

Grundbok i BBIC – Barns behov i centrum. Socialstyrelsen; 2018.

Metodstöd för BBIC – Barns behov i centrum. Socialstyrelsen; 2018.

Internet och sociala medier

Internet och sociala medier är en plattform som används för att förmedla ideologi och propaganda och underlätta rekrytering. Här kan en kollektiv känsla av tillhörighet och gemenskap åstadkommas och personerna kan radikaliserars tillsammans, utan att mötas ”face to face”. Internet och sociala medier behöver inte vara orsaken till radikaliseringen, men där sprids budskap och personer med liknande uppfattningar får möjlighet att knyta kontakt. Ibland används begrepp som ”självrädikalisering” när personer i den

virtuella världen kan inspireras och sedan agera ensamma utifrån ideologiska motiv. De är så kallade "lone actors" som utför våldsamma handlingar utan koppling till en etablerad grupp. Via sociala medier får kommunikationen en stor betydelse för våldsbejakande miljöers förmåga att närma sig och påverka personer att dras med i våldsbejakande extremism.

Våldsbejakande extremistisk propaganda

Propaganda är budskap som är medvetet utformade i syfte att påverka mottagarens uppfattningar, åsikter eller beteende i en viss riktning. Propaganda från våldsbejakande extremistiska rörelser handlar om att vinna anhängare till den egna rörelsen och påverka individer i riktning mot eget våldsutövande, eller stöd för andras våldsutövande.

Olika roller i kommunikation om våldsbejakande extremism

Eftersom radikaliseringsprocessen tar sig olika uttryck för varje enskild individ kan varje enskild individ också inta olika roller i kommunikationen om våldsbejakande extremism. Det kan handla om att vara sändare, sårbar mottagare eller sympatisör.

- Sändare – en person som kan påverka andra att anamma ett våldsbejakande budskap.
- Sårbar mottagare – en person som löper förhöjd risk att anamma ett våldsbejakande budskap.
- Sympatisör – en person som ger uttryck för att sympatisera med en våldsbejakande rörelse, organisation eller händelse.

Propagandaberättelse

Konstruerade berättelser om kris, lösning och identitet korsbefruktar varandra i uppbyggandet av en propagandaberättelse. Ju starkare värderande budskap om ”vi och dom”, desto starkare upplevelse av konflikt, och starkare begär efter lösning. Det skapar i sin tur ännu större skillnader mellan ”vi” och ”dom”. Det uppstår en kraftigt förenklad världsbild som i sig är lockande eftersom den erbjuder en flykt från en komplex värld till en enklare och tydligare värld.

Läs mer om propaganda och extremism:

Digitalt slagfält. En studie av radikalnationalistiska digitala miljöer. FOI, Totalförsvarets forskningsinstitut; 2019.

Digital jihad. Rapport om islamiska statens (IS) digitala propaganda. FOI, Totalförsvarets forskningsinstitut; 2018.

Det digitala kalifatet. En studie av Islamiska statens propaganda. FOI, Totalförsvarets forskningsinstitut; 2017.

Främmande är skrämmande – Ungas röster om våldsbejakande extremism. MUCF; 2016.

Fundera på

Hur hanterar du själv i din yrkesroll någon som uttrycker våldsbejakande extrema åsikter? Vad gör du om det är ett barn, en ung vuxen eller en förälder som uttrycker våldsbejakande extrema åsikter? Finns det risk att åsikter övergår till handling eller att någon annan påverkas av åsikterna och handlar efter det? Är det personer som aktivt agerar som sändare mot sårbara mottagare?

Vägarna in i våldsbejakande extremism

Det går inte att peka ut en specifik väg eller profil för involvering i våldsbejakande extremism. Det går inte heller att ta fram en ”radikaliseringschecklista” utan det handlar mer om att se förändringar i individers beteenden. Våldsbejakande radikaliseringsberor ofta på ett samspel av olika faktorer. Begreppet våldsbejakande radikaliserings syftar här på att en person eller grupp börjar främja våld i politiskt eller ideologiskt syfte. Det ska återigen poängteras att radikaliseringsprocessen är unik för varje individ och att det inte finns någon generell profil. Några signaler och mönster kan ändå vara till hjälp för att uppmärksamma problemet. Brå och Säpo har beskrivit fyra vägar in i våldsbejakande extremism.

- Utagerarens väg
- Familjens väg
- Grubblarens väg
- Kontaktsökarens väg.

I rapporterna *Våldsamt politisk extremism: Antidemokratiska grupperingar på yttersta höger- och vänsterkanten* från 2009 och *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige* från 2010 beskriver Brå och Säpo de olika vägarna som i förkortad form beskrivs nedan.

Utagerarens väg

Personer som radikaliserar in i extremism genom utagerarens väg kännetecknas av att de har olika problem. En otrygg uppväxt och tidig kriminell belastning är inte ovanligt. I bakgrunden finns ofta sociala eller psykologiska orsaker som gör att personerna blir utagerande och bryter mot samhällets regler och normer för att få uppmärksamhet, söka spänning eller skapa sig en identitet. Dessa personer har många gånger egna erfarenheter av våld, som kommit att utgöra ett normalt inslag för att hantera konflikter. De är därför förberedda på att använda våld, och det som återstår för att tillgripa politiskt motiverat våld är att de radikaliserar. Det sker genom att de får kontakt med ideologiskt drivna personer. Utagerarens personlighet är särskilt tydlig för de pojkar i yngre tonåren som dras till vit makt-miljön.

Grubblarens väg

De personer som radikaliserar in i extremism genom grubblarens väg kan beskrivas som sökare. På samma sätt som de som går utagerarens väg har grubblarna svårt att finna sin plats i samhället, men istället för att bli utagerande vänder de sig inåt och söker svar på sina frågor genom att läsa och fundera. Till skillnad mot de utagerande har grubblaren ofta en trygg uppväxt. Förkovran och diskussion uppmuntras i familjen vilket tidigt väcker intresset för politik, ideologi och religion. Därför ligger det nära till hands att grubblaren väljer en intellektuell väg in i extremism. Litteratur och egna tankar om orättvisor i samhället liksom känslan av frustration gör att grubblaren kan bli mottaglig för radikaliserings, som ofta sker efter en upplevelse av insikt eller en omvälvande händelse. Både utagerarens och grubblarens väg förutsätter att radikala ideologier finns i omlopp via sociala rörelser som kan ge uttryck för deras behov.

Familjens väg

I motsats till utagerande och grubblare kännetecknas de personer som går familjens väg inte av problem med att passa in utan snarare att acceptera och bygga vidare på radikala idéer som finns i närmiljön. Uppväxten sker i en miljö där det finns radikala personer, och därför är radikala uppfattningar något normalt. Radikaliserings blir därför inte ett abrupt brott eftersom personen inte aktivt söker ett nytt sammanhang. Denna väg behöver inte nödvändigtvis gå genom familjen, även om det är vanligast. Snarare tar familjens väg sikte på den omedelbara närmiljön som innefattar släkt, familjevänner och klasskamrater. Även om inte själva familjen är källan till radikaliserings finns dock en passiv acceptans för vissa radikala idéer hos familjemedlemmarna.

Kontaktsökarens väg

De personer som radikaliseras in i extremismen genom kontaktsökarens väg kännetecknas av att de söker kontakt med en person eller en grupp. Det vill säga, till skillnad från grubblaren och utageraren, lockas inte kontaktsökaren av spänning eller idéer och till skillnad från personer som radikaliseras genom familjens väg har kontaktsökaren ingen tidigare erfarenhet av radikala idéer. Kontaktsökaren dras i stället till en gruppering av ett behov av närhet eller gemenskap. Det betyder att kontaktsökaren antingen önskar en närmare relation med en viss person som ingår i en extremistisk grupp och därför närmar sig gruppen eller att kontaktsökaren attraheras av den sociala gemenskap som finns i gruppen.

Fundera på

Känner du igen beskrivningarna av att involveras eller riskera att involveras i våldsbejakande extremism? Hur arbetar du för att förebygga de olika vägarna in en extremistisk miljö?

Har du själv i din yrkesroll erfarenhet av individer som upplevt sin omvärld på detta sätt? Har du på något sätt behövt hantera detta? Vad gjorde du? Om du inte har erfarenhet av detta, hur tänker du kring att få ett sådant ärende på ditt bord?

Radikaliseringsprocessen

När det gäller gruppstillhörighet brukar det talas om att det finns vissa faktorer som stöter bort individen ur ett sammanhang och in i ett annat. Andra faktorer drar och lockar personen att gå från ett sammanhang till ett annat. Det kallas för push- och pullfaktorer. Dessa begrepp används ofta i forskningen för att beskriva både radikaliserings och avradikalisering. Begreppen har använts när länder och städer i Europa har antagit handlingsplaner mot våldsbejakande extremism.

- **Push-faktorer** syftar på de negativa krafter och sociala omständigheter som pressar en person ut ur ett sammanhang och in i ett annat. De grundar sig ofta i frustration hos den enskilde på grund av globala orättvisor, konflikter i världen, upplevelse av diskriminering och utanförskap, personliga kriser och tragedier.
- **Pull-faktorer** syftar på de faktorer som motiverar och drar in personen i en ny miljö. En viktig motivationsfaktor är närstående personer som redan är aktiva i miljön. Föräldrar och vänner kan vara en viktig väg in i extremismen – men också ut ur den.

I Norges nationella vägledning för att förebygga våldsbejakande extremism finns en lista på push- och pullfaktorer. Det är faktorer som också känns igen när det handlar om olika former av social utsatthet. Det är viktigt att ha i åtanke att förekomsten av dessa faktorer i sig inte ger upphov till radikaliserings, men de kan innebära att personen kan vara i risk för radikaliserings.

Risk för radikaliserings

Brå beskriver i sin rapport *Våldsam politisk extremism* att en upplevelse av utanförskap och en önskan om att få höra till är kraftfulla drivkrafter som får människor att försöka omvandla och förvandla sig själva och sin omgivning inte är något nytt eller konstigt. Det talas ofta om att det vanligaste är att man först går med i en grupp och att man där sedan börjar omforma sin identitet. Det vill säga tillhörigheten kommer före identitetsskapandet, inte tvärt om.

I kunskapsöversikten *Att lämna våldsbejakande extremism* från Institutet för Framtidsstudier 2016 pekas det på att individernas motiv för att radikaliserats och bli involverade i våldsbejakande extremism är likartade med de motiv som gäller att involverats i terrororganisationer, sekter och kriminella gäng. Det råder enighet om sociala nätverks betydelse för såväl rekrytering till grupper som för avradikaliserings.

Gemenskap kan vara viktigare än ideologi

Ideologi och tro är betydelsefulla, men företrädare för olika verksamheter beskriver att det inte är ovanligt att unga radikaliserade saknar djupare kunskap om religion eller politik. Det är annat som fört dem in i dessa sammanhang, som till exempel ett vänskapsförhållande med någon som tillhör en grupp. Studier med ungdomar som var involverade i vitmaktgrupperingar visar att gemenskapen i gruppen gav ungdomarna känslan av att vara betydelsefull och ha makt över sitt eget liv. De unga attraherades av grupp-tillhörigheten och fann en gemensam nämnare i rasismen. Att vara en nynazist handlade alltså om gruppidentitet snarare än om ideologisk identitet.¹

1. Kimmel och Bjørge i Barn och unga som involverats i våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt om barn inom höger-, vänster- och islamistisk extremism. Barnombudsmannen (BO); 2018.

Gemenskapen och bekräftelsen i att tillhöra en grupp kommer i första hand och ideologin kommer i andra hand. En person med bakgrund i militant islamism beskriver upplevelsen av tillhörighet i gruppen så här:

Det var mycket känslor hela tiden, prat om att det är ”vi mot dom” och jag ville ingå i den gemenskapen.

Unga radikaliserade kvinnor

På senare tid har kvinnornas roll i religiösa extremistmiljöer börjat uppmärksammas. Mycket tyder på att kvinnor spelar en alltmer aktiv roll. Exempelvis reste allt fler kvinnor till Syrien för att ansluta sig till Islamiska staten, (IS), även om kvinnorna fortfarande är få till antalet. Det finns exempel på rekryteringspropaganda som riktas direkt till kvinnor. Det tycks också ibland vara svårare för kvinnor att ta sig ur ett sådant nätverk och avradikaliseras. Många får barn medan de är med i gruppen, vilket komplicerar det ytterligare.

Ny brittisk forskning har visat att kvinnor som ansluter sig till IS i hög grad gör medvetna val och då lockas av möjligheten att få vara med om att skapa något nytt, en ny stat. Det är tanken på att få ingå i denna gemenskap – inte den våldsamma kampen – som attraherar kvinnorna. Genom att delta i uppbyggnaden av en ny stat hoppas de också kunna komma ifrån den känsla av utanförskap och diskriminering som många av dem upplever i de väst-europeiska samhällena.

Tre faktorer som används i propaganda som lockar västerländska kvinnor till kalifatet är:

- Idealistiska mål om religiösa plikter och lockelsen av att bygga ett kalifat
- Tillhörighet och systerskap
- Romantisering av giftermål med IS-krigare

Kvinnors roll beskrivs som att vara goda hustrur och föda barn som ska växa upp till den nya generationens krigare, men rollen kan dessutom vara att rekrytera andra kvinnor till rörelsen.

Även i högerextrema kretsar kan kvinnans ofta underordnade medverkan handla om moderskap och familj. Den aktuella utvecklingstendensen med fler aktiva kvinnor i extremistiska grupperingar är densamma som forskaren Katrine Fangen såg när hon studerade norska högerextrema rörelser på 1990-talet. I en militant miljö som ursprungligen var starkt mansdominerad har kvinnorna tagit plats på egen hand.

Barns roll i propaganda

Barn i IS-propaganda ges olika roller; det kan vara bilder av att vara en soldat eller blivande soldat, ett offer eller helt vanliga glada barn med ett bra liv i kalifatet. Bilder är ett kraftfullt uttryckssätt som berör våra känslor och därför kan göra oss mer mottagliga för de budskap de förmedlar. Bilder på glada barn påverkar särskilt eftersom de slår an på en känsla av vad de allra

flesta föräldrar vill ge sina barn: ett gott och tryggt liv där sjukvård, skola, mat och pengar finns. Ett annat sätt att använda bilder är att visa bilder på barn som offer i krigsattacker av ”dom andra” för att öka den egna övertygelsen om att den egna rörelsen behövs.

Yngre syskon kan riskera att radikaliseras

Både svenska och utländska erfarenheter visar att det inte är ovanligt att yngre syskon kan vilja följa efter då en äldre bror eller syster i familjen har blivit involverad i våldsbejakande extremism och därför behöver man även särskilt uppmärksamma syskonen. Dessutom finns i till exempel IS-propaganda bilden av ungdomar som liknar den västerländska populärkulturens bild av ungdomar; vikten av och jakten på att vara cool. Jihadi cool är en egen subkultur med egen klädstil och musik, jihadi-rap, som är en slags ”gangsta rap” med våldsbejakande texter. Yngre syskon riskerar att påverkas och tar gärna till sig äldre syskons beteenden genom att göra samma saker, klä sig på samma sätt och lyssna på samma sorts musik med våldsbejakande budskap.

Inte bara inom den religiösa extremismen utan också inom till exempel högerextremism finns ett propagandanätverk och budskap sprids via musik, tidningar, förlag, nyhetssidor och genom att vara aktiv på sociala medier, inte minst Facebook och Youtube.

Vad kan du vara uppmärksam på?

Ofta kan olika signaler visa omgivningen att en individ håller på att försöka förändra sin identitet och hur han eller hon vill uppfattas av andra. Många barn och unga vuxna finner nya identiteter under vuxenblivandet som är uttryck för sökande efter andra mål i livet. Det kan handla om utseende, symbolbruk, vänner och socialt nätverk, förhållningssätt, åsikter och uttalanden och nya aktiviteter. Även när det gäller våldsbejakande extremism kan yttre tecken och signaler synas. Ett enskilt tecken eller en signal måste dock inte betyda att den unge är på väg att bli involverad i våldsbejakande extremism utan kan vara ett sökande efter vem man vill vara.

Orostecken

När en individ eller grupp ungdomar radikaliseras finns det ofta synliga tecken på förändringar som professionella kan förhålla sig till i det dagliga mötet. Att det finns ett eller flera orostecken behöver inte tyda på radikalisering eller våldsbejakande extremism, men det kan vara en anledning till att vara uppmärksam för att ta reda på om man behöver utreda och eventuellt ge insatser. I Nasjonal veileder for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme. Justis- og beredskapsdepartementet, Oslo 2015, beskrivs några av dem. Nedan beskrivs några tecken och signaler på att en förändring av individ kan ha påbörjats. En del av tecknen kan vara brottsliga handlingar och hanteras av polis.

Intressen, utseende och symbolbruk

- Får sympati för, och söker efter, våldsbejakande material på nätet
- ändrar utseende och klädsel
- använder symboler som är knutna till våldsbejakande idéer och organisationer
- drar sig undan från skolan, fritidsaktiviteter med mera.

Vänner och socialt nätverk

- Ändrar nätverk och umgängeskrets
- umgås med personer och grupper som är kända för extremism
- umgås i grupper där det utövas våld eller annan kriminell verksamhet
- blir medlem i extremistisk organisation.

Aktiviteter

- Ägnar sig åt extremism på internet och sociala medier
- deltar i demonstrationer och våldsamma sammanstötningar med andra grupper
- använder hot och våld
- begår hatbrott
- gör resor som leder till radikalisering och kontakter med andra i extremistiska miljöer
- planerar att resa till ett annat land för att delta i terrorbrott.

Förhållningssätt och uttalanden

- Visar intolerans mot andras åsikter
- har ett konfrontativt synsätt – ”vi och dom”
- ägnar sig åt konspirationsteorier
- uttrycker hatretorik
- legitimerar användning av våld
- hotar med våld för att uppnå politiska mål.

Vännernas betydelse

Det har visat sig att vännerna kan spela en betydelsefull roll när det gäller att upptäcka att en person håller på att radikaliseras. De kan ha märkt förändringen – i utseende, språkbruk, förhållningssätt till omvärlden – långt innan familjen gjort det. Vännerna kan vara till hjälp för att personen som är på väg att radikaliseras inte blir isolerad och därmed dras djupare in i den extremistiska miljön.

Våga fråga

Många kan känna en tveksamhet kring att närma sig frågor om våldsbejakande extremism. Det kan handla om osäkerhet om hur man ska agera om det kommer fram att en ung person dragits in i en våldsbejakande extremistisk miljö eller är på väg att radikaliseras. Grundläggande för att kunna identifiera och hjälpa en person i svåra situationer är en vilja att kunna se och att våga fråga. Det handlar också om att kunna ta emot svaret – att lyssna och ta emot berättelsen.

Exit Fryshuset beskriver i sin handbok *Vägen ut* några viktiga aspekter i samtal med personer som vill lämna en vit makt-miljö, som också skulle kunna vara tillämpliga även vid risk för radikalisering. Det handlar om att försöka förhålla sig neutral och inte bli fördömande eller sarkastisk. Hot om bestraffningar är enligt Exit inte heller någon framkomlig väg – det viktiga är att inte försöka påverka utan att finnas till hands. Även RAN (Radicalisation Awareness Network) beskriver i en av sina metodsammanställningar vikten av att i samtal med familjer där någon eller några är eller håller på att bli involverade i våldsbejakande extremism vara noga med att förhålla sig neutrala, tydliga och balansera mellan empati och förståelse.

Hur ser det ut i din kommun?

Hur arbetar socialtjänsten i din kommun med att upptäcka våldsbejakande extremism? Har ni någon metod eller handlingsplan som stöd för att fråga om involvering eller risk för involvering i våldsbejakande extremism?

Känner ni till vilka grupperingar som är aktiva i närområdet? Finns det mötesplatser där barn och unga vuxna riskerar att rekryteras? Hur ofta gör ni en lägesbild?

Finns något motsvarande för att ta reda på involvering eller risk för involvering i kriminalitet? Går det i så fall att använda även för våldsbejakande extremism?

Samverkan

I socialtjänstlagen (2001:453), SoL, finns bestämmelser om socialtjänstens skyldighet att samverka kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. Ytterligare bestämmelser om samverkan när det gäller barn finns i polislagen (1984:387), hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL, och i skollagen (2010:800), SkoL.

Många olika aktörer arbetar med att motverka våldsbejakande extremism och kan alltså komplettera varandras ansträngningar på olika sätt, både genom direkt samverkan och informationsdelning och genom att ta del av andras kunskaper om frågan.

Statens institutionsstyrelse (SiS), har tagit fram en kartläggning av metoder och arbetssätt som kan användas i arbetet med att förebygga våldsbejakande

extremism på SiS särskilda ungdomshem. Kriminalvården arbetar också med insatser mot våldsbejakande extremism.

Om Säkerhetspolisen eller polisen får kännedom om barn som berörs av våldsbejakande extremism och man misstänker att barnet far illa är de skyldiga att göra en anmälan om oro till socialtjänsten.

Även skolan ska anmäla till socialtjänsten vid misstanke om oro för barn. Samverkan med brottsförebyggande råd i kommunerna och de lokala samordningarna mot våldsbejakande extremism, polisen och skolan är ett sätt att förstärka arbetet med olika kompetenser och ingångar. Att ha en gemensam lägesbild, en gemensam handlingsplan med insatser riktade såväl övergripande och generellt som till grupper och enskilda individer kan vara en framgångsfaktor. Även civilsamhället med olika föreningar och trossamfund kan engageras att vara delaktiga utifrån sina förutsättningar.

I *Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna*, sidan 49–53, kan du läsa mer om samverkan med olika aktörer.

Fundera på

Hur kan tillit och förtroende skapas vid förebyggande arbete?

Läs mer om samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete

Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete. Brottsförebyggande rådet (Brå); 2016.

Några framgångsfaktorer för samverkan

I *Lokala insatser mot våldsbejakande politisk extremism* från Sveriges Kommuner och Landsting, (SKL), dras några generella slutsatser om samverkan:

- Samverka jämt – inte bara när det är absolut nödvändigt.
- Var uppdaterad på situationen i kommunen.
- Dra nytta av olika aktörers engagemang, kompetens och styrkor.
- Bygg på den verksamhet som redan finns.
- Arbeta på många fronter – främjande, förebyggande, motverkande.
- Sätt individen och inte ideologin i centrum.
- Tydlig rollfördelning och kommunikation.
- Anpassade handlingsplaner för individen.

Samverkan och sekretess

Att flera myndigheter som socialtjänsten, Polisen eller hälso- och sjukvården arbetar i en fast grupp för samverkan innebär inte att den sekretess som gäller mellan myndigheterna ändras. I en samverkansgrupp företräder varje tjänsteman sin myndighet och är bunden av dess sekretessbestämmelser.

Offentlighets- och sekretesslagen, OSL (2009:400)

Får jag kontakta polisen?

”Jag har fått veta att ett barn på 15 år har använt sig av hot och våld och begått brott som troligen är hatbrott. Vad kan jag göra? Får jag kontakta polisen?”

Svar: Om brotten riktade sig mot ett barn under 18 år kan man lämna uppgifter till polisen om vissa brott, till exempel misshandel och olaga hot. Detta följer av 10 kap. 21 §, OSL.

Om brotten riktade sig mot en vuxen (person över 18 år) krävs att det är ett brott där lägsta straffet är fängelse i ett år. Det gäller till exempel om våldet är att anse som grov misshandel. Detta följer av 10 kap. 21 §, OSL.

Inom socialtjänsten gäller sekretess för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men (26 kap. 1 § OSL). I OSL finns ett antal sekretessbrytande regler som kan göra att du får lämna ut uppgifter även om uppgiften omfattas av sekretess. Varje gång du ställs inför frågan att lämna ut uppgiften måste du pröva om den enskilde eller närstående kommer lida men av att uppgiften lämnas ut (så kallad ”menprövning”).

Socialtjänsten kan exempelvis utan hinder av sekretess lämna uppgifter till polisen eller Säkerhetspolisen om det finns risk för att en enskild kommer att begå brott enligt lagstiftningarna om finansiering av särskilt allvarlig brottslighet, terroristbrott, eller uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet.² Du kan läsa mer i Socialstyrelsens meddelandeblad *Ytterligare möjligheter till informationsutbyte mellan polis och socialtjänst vid samverkan mot terrorism*.

Sekretessbestämmelserna i OSL hindrar inte heller socialtjänsten från att lämna uppgifter till polisen om det finns risk för att en person under 21 år kommer att begå ett brott.³ För vidare information om vilka situationer det rör sig om för barn och unga upp till 21 år, se Socialstyrelsens publikation *Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten*. Socialstyrelsen; 2020.

När kan ett barn lämna samtycke?

Den enskilde kan samtycka till att information lämnas om honom eller henne mellan myndigheter. När det gäller barn måste båda vårdnadshavarna samtycka till att uppgiften lämnas ut, om barnet inte bedöms ha nått den mognad som krävs för att själv lämna samtycke. Det går inte att säga generellt om och när en person under 18 år ensam förfogar över sekretessen. Det behöver göras en individuell bedömning i varje enskilt fall, där man väger in sådant som barnets ålder och mognad, vilken information det rör sig om samt vilken

2. Lagen (202:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet, lagen (2003:148) om straff för terroristbrott, eller lagen (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet. Se 10 kap. 18 b § OSL.

3. 10 kap. 18 a § OSL.

typ av ärende det är. Om samtycke inte kan erhållas kan ärenden diskuteras i aidentifierad form, det vill säga utan att nämna uppgifter som kan bidra till att den enskilde går att identifiera.

Hur ser det ut i din kommun?

Vilka samverkar socialtjänsten i din kommun med för att upptäcka våldsbejakande extremism? Har ni tydliga rutiner för hur ni samverkar? Vet alla vad de ska göra och vilken roll deras organisation har i arbetet med att förebygga och upptäcka våldsbejakande extremism? Vilka framgångsfaktorer för samverkan har ni erfarenhet av? Finns det brister i eller hinder för samverkan som ni kan arbeta bort? Hur gör ni det?

Läs mer om sekretess

Ytterligare möjligheter till informationsutbyte mellan polis och socialtjänst vid samverkan mot terrorism. Socialstyrelsens meddelandeblad nr 7/2020.

Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten. Socialstyrelsen; 2020.

Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna, sid. 53–55. Socialstyrelsen; 2016.

Anmäla oro för barn – Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare. Socialstyrelsen; 2014.

På www.kunskapsguiden.se: Familjeorienterat synsätt, Sekretess www.kunskapsguiden.se

Filmtips

Film från Socialstyrelsen – Till dig som är anmälningsskyldig
<https://vimeo.com/116639905>

Filmen vänder sig till dig som är anmälningsskyldig till socialnämnden vid misstanke om att barn far illa enligt 14 kap. 1 § SoL. Mer information finns på socialstyrelsen.se/orosanmalan

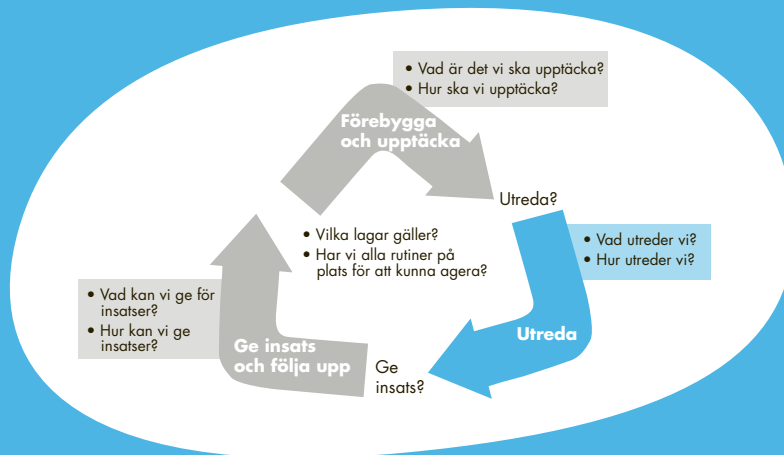
Läs mer om samverkan

Lokala exempel på förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism. Göteborgs Stad – samordning och socialtjänst mot våldsbejakande extremism, SKL. 2017.

Norges kunskapsportal om våldsbejakande extremism www.utveier.no/

Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete. Brottsförebyggande rådet; 2016.

Utreda

Grundfrågan för utredning av ett barn som misstänks ha dragits in i våldsbejakande extremism eller riskerar att bli det, är densamma som vid andra barnutredningar: har barnet behov av skydd eller stöd och hur kan det behovet tillgodoses?

Avsnittets innehåll

- Att utreda barn och unga vuxna
- Socialtjänstens arbete på tre nivåer
- Kontakt med socialtjänsten

Avsnittet bygger på *Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna.* Socialstyrelsen; 2016.

Att utreda barn och unga vuxna

En av huvuduppgifterna är att ge såväl vuxna som barn hjälp och stöd som inte kan tillgodoses på annat sätt. Socialtjänstens möjligheter att agera kan ibland vara begränsade när det gäller de unga vuxna – individer över 18 år. Insatserna till personer över 18 år bygger till största delen på frivillighet. Om en individ över 18 år inte vill ha kontakt men där oron fortfarande finns, kan ett sätt vara att försöka stärka den enskildes nätverk. Familj och vänner kan ha stor betydelse. Du kan läsa mer om att inleda utredning av unga vuxna i *Våldsbejakande extremism, Stöd till socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna*, sid. 35–36 och *LVU Handbok för socialtjänsten*, avsnitt om 22 § LVU s. 252.

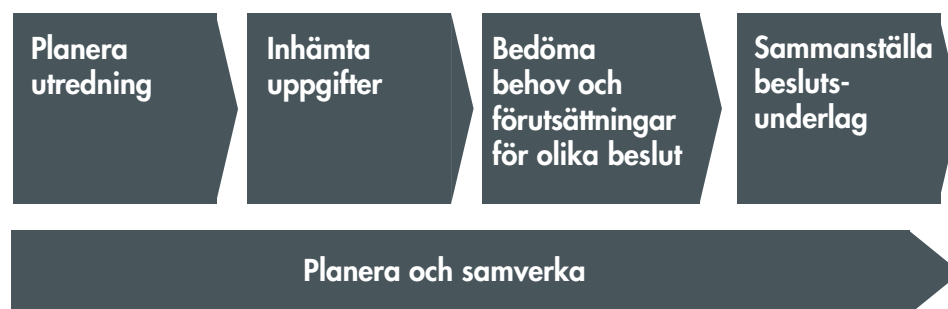
Läs mer om oro för vuxna

Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, avsnitt Anmälan, vuxna som behöver hjälp, sidan 357 och avsnitt Förhandsbedömning som gäller vuxna, sidan 373.

Fundera på

Det har kommit till din kännedom att ett barn i skolan uttrycker våldsbejakande extremistiska åsikter och att även föräldrarna gör det; hur agerar du?

Steg i utredningsprocessen

Läs mer om utredning av barn och unga

LVU Handbok för socialtjänsten. Socialstyrelsen; 2020.

Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten. Socialstyrelsen; 2020.

Utreda barn och unga. Handbok om socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen. Socialstyrelsen; 2015.

Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten. Socialstyrelsen; 2015.

Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter. Socialstyrelsen; 2013.

Anmäla oro för barn. Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare. Socialstyrelsen; 2014.

Våld – Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer. Socialstyrelsen; 2016.

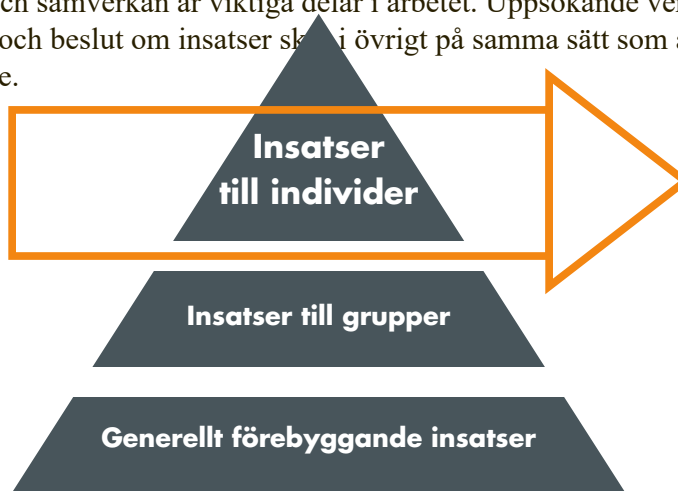
Grundbok i BBIC – Barns behov i centrum. Socialstyrelsen; 2018.

Metodstöd för BBIC – Barns behov i centrum. Socialstyrelsen; 2018

Socialtjänstens arbete på tre nivåer

Enligt SoL ska socialtjänsten arbeta med insatser på tre nivåer – strukturinriktade, allmänt inriktade och individuellt inriktade. Det handlar till exempel om att medverka i samhällsplaneringen, bedriva uppsökande verksamhet och erbjuda information till grupper som riskerar att vara särskilt sårbara samt att ge stöd till enskilda individer

Det behövs inte några nya strukturer för att arbeta med våldsbejakande extremism. En ökad medvetenhet och kunskap om fenomenet, omvärldsbevakning och samverkan är viktiga delar i arbetet. Uppsökande verksamhet, utredningar och beslut om insatser sker i övrigt på samma sätt som annat socialt arbete.

Fokus på att stödja individen

Barn och unga vuxna kan vara involverade i olika typer av våldsbejakande extremism, på olika sätt och i varierande omfattning. Socialtjänsten kan genom olika insatser och samverka försöka förebygga att de dras in i våldsbejakande extremism. Socialtjänsten kan också stödja dem som vill lämna en extremistisk miljö och ge stöd åt dem som har lämnat så att de inte riskerar att involveras igen. Det kan handla om att tillsammans med polis och skola vara uppmärksam på vad som sker i närområdet och att informera generellt om socialtjänstens verksamhet. Föreningar och andra aktörer kan också vara med i samverkansarbete och på så sätt kunna närma personer i riskzon ur olika aspekter.

Om barn och unga vuxna har begått brottsliga handlingar och dömts för detta kan socialtjänstens uppgift bestå av att stödja återanpassning i samhället och ge insatser som kan underlätta återanpassningen. Socialtjänstens arbete kan också handla om utredning och insatser till personer som ofrivilligt hamnat i våldsbejakande extremism. Det kan exempelvis vara personer som tvingats av någon annan att delta.

Brottsoffer

Personer i extremistmiljöer kan både utöva hot och våld och samtidigt själva vara brottsoffer. Socialnämndens ansvar för brottsoffer lyfts fram i 5 kap. 11 § SoL. Bestämmelsen omfattar samtliga brottsoffer, oavsett ålder och kön. Av bestämmelsen framgår även att socialnämnden särskilt ska beakta att kvinnor och barn i vissa situationer kan vara i behov av stöd och hjälp. Med brottsoffer avses personer som har utsatts för brott och vad som är brott följer av brottsbalken. Bestämmelsen om brottsoffer är därmed inte tillämplig på personer i extremistmiljöer om de inte varit utsatta för brott. Det innebär dock inte att socialtjänsten inte har ett ansvar för att dessa personer får det stöd och den hjälp de behöver.

Fundera på

Hur tänker du kring att utreda våldsbejakande extremism?
Är det skillnad på vilken form av våldsbejakande extremism det gäller?

Kontakt med socialtjänsten

Det kan för många vara svårt att söka stöd och hjälp när det gäller våldsbejakande extremism. En del kan känna skam och skuld över att ha en närstående som ägnar sig åt våldsamheter eller är involverad i våldsbejakande extremism.

Hur personalen bemöter individen, lyssnar på denne och hanterar dennes oro har stor betydelse för att kunna stödja individen på ett framgångsrikt sätt. Att ha kunskap om individens problem, hur problemen yttrar sig och förstå på vilket sätt familjen kan ha inflytande på den unges tankar och aktiviteter ger en beredskap hos socialtjänsten att möta den som söker stöd.

En undersökning om danska ungdomar som rest eller förberett sig i syfte att resa till Syrien visar att en stor del av dessa familjer har haft långvarig kontakt med kommunen. Av intervjuer med företrädare för svenska kommuner framkommer att så är fallet även i Sverige. I många fall lever familjerna i social utsatthet och är av olika skäl redan kända av socialtjänsten. Flera enheter inom socialtjänsten kan komma i kontakt med problematiken med våldsbejakande extremism. De kan ha beviljats ekonomiskt bistånd, de kan ha haft kontakt med verksamheter för barn och unga vuxna. De kan också ha funnits inom enheter för omsorg om personer med funktionsnedsättning på grund av en psykiatrisk diagnos. Kunskap om området kan också ha uppmärksamrats inom en familjecentral, i verksamheter för ensamkommande barn eller enheter med ansvar för integration. Andra med viktig kunskap om barn och unga vuxna med risk att involveras i våldsbejakande extremism kan vara psykiatrin, barnavårdscentralen, mödravården, folktandvården, skolan, fritidsverksamhet eller polis.

Läs mer:

Socialtjänstens erfarenheter av våldsbejakande extremism
– Resultatet av 2016-års kartläggning, Socialstyrelsen; 2017.

Hur ser det ut i din kommun?

Finns det information på olika språk om hur man kontaktar socialtjänsten, vart man kan vända sig om man behöver stöd när det gäller våldsbejakande extremism och vilka insatser kommunen kan erbjuda?

Finns det information riktad direkt till grupper som kan vara särskilt sårbara för att radikaliseras? Till anhöriga?

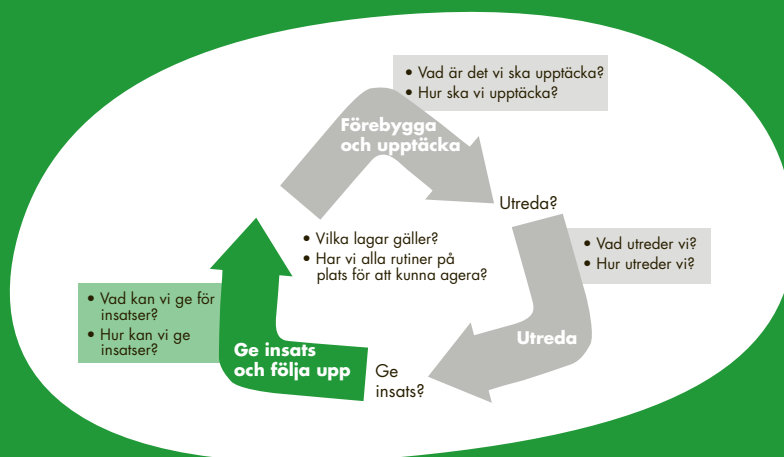
Finns det information om socialtjänsten, där barn, unga och närstående vistas, till exempel barnavårdscentral, vårdcentral, folktandvård, skola, eller andra offentliga platser?

Anordnas föräldraträffar eller ABC-kurser där information om våldsbejakande extremism skulle kunna finnas med?

Finns det personer med särskilt ansvar att bevaka frågan om våldsbejakande extremism och erbjuda stöd till personal som kommer i kontakt med problemet? Hur samverkar socialtjänsten med andra verksamheter?

Har kommunen en handlingsplan mot våldsbejakande extremism? Hur berör i så fall handlingsplanen din verksamhet?

Insats

I detta avsnitt redogörs kort för insatser som kan bli aktuella då ett barn eller en ung vuxen person är inblandad i eller riskerar att dras in i våldsbejakande extremism.

Avsnittets innehåll

- Vilka insatser kan komma ifråga?
- Vägarna ut ur våldsbejakande extremism
- Service eller bistånd med stöd av SoL eller lag (1990:52) om särskilda bestämmelser för vård av unga (LVU)
- Insatser i samverkan
- Uppföljning av insats till individ

Avsnittet bygger på *Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna.* Socialstyrelsen; 2016.

Vilka insatser kan komma ifråga?

Socialtjänsten kan ge behovsprövade insatser i såväl öppna former som i form av placering utanför hemmet, både enligt SoL och enligt LVU. Socialtjänsten kan även erbjuda råd och stöd som service.

Faktaruta

Socialnämnden har enligt 3 kap. 6 a § SoL ett ansvar för att det finns tillgång till olika former av öppenvårdsinsatser. Kommunen behöver enligt förarbetena (prop. 2012/13:10, s.101) ha beredskap för att ge öppna insatser vid behov men också för att insatserna ska motsvara de behov som barn och vårdnadshavare har.

En central del i socialtjänstens arbete är att motivera barnet och dennes vårdnadshavare eller den unga vuxna till att ta emot hjälp. För att individer ska kunna fatta beslut behöver socialtjänsten ge konkret information om vad det innebär att ta emot hjälp och vilka insatser socialtjänsten kan erbjuda. Samverkan med det civila samhället kan vara ett sätt att nå ut till barn och deras vårdnadshavare om misstänksamhet mot myndigheter gör att de är tveksamma till att ta emot hjälp.

Vägarna ut ur våldsbejakande extremism

Många vill efter en tid lämna extremistmiljön och kan då ha behov av stöd och hjälp från socialtjänsten. På samma sätt som man talar om push- och pullfaktorer när det gäller radikaliseringsprocessen, så kan man använda begreppen när det gäller avradikalisering. Att lämna en våldsbejakande extremistisk miljö och/eller ideologi kan vara förknippat med svårigheter. Den enskilde kan utsättas för hot om våld eller våld från gruppen hen vill lämna. Känslor av skam och skuld kan bli till hinder för att våga söka hjälp.

Orsakerna till att människor lämnar en extremistmiljö är lika komplexa som anledningen till varför de en gång drogs in. Det kan bero på att gruppen inte längre uppfyller behoven i den enskildes tillvaro, att priset för att vara med blir för högt i form av till exempel påtryckningar, hot och våld. Det kan handla om besvikelse på ledare och vänner i gruppen. Det kan också röra sig om samhällsförändringar som gör organisationen mindre relevant. Det kan vara möten med nya människor eller nya intressen som gör att en person vill lämna miljön. Personen kan ha blivit desillusionerad, förlorat tron på ideologin eller religionen. Samma besvikelse som en gång riktades mot samhället kan komma att vändas mot gruppen eller ideologin. I bilden nedan nämns några betydelsefulla faktorer.

Faktorer för avradikalisering

Push-faktorer

Straffrättsliga reaktioner
Tar avstånd från våld
Känslan av att bli kränkt
Förlorat tron på ideologin
Förlorat tillit och status
Förlorade illusioner och kamratskap

Pull-faktorer

Längtan efter ett normalt liv
Bekräftelse
Tillhörighet till en ny miljö
Attraktiva ideologiska argument
Fått ett arbete
Träffat en partner
Bildat familj
Ny ideologisk ståndpunkt

Hur ser det ut i din kommun?

Hur kan socialtjänsten stödja ett barn eller en ung vuxen som vill lämna våldsbejakande extremism? Vilka behöver socialtjänsten samverka med? Har kommunen någon gemensam handlingsplan med andra myndigheter för stöd till dem som vill lämna?

Om en enskild vill byta kommun

Våld och hot kan göra att en person vill bryta en destruktiv livsstil och lämna en extremistisk miljö. Det kan finnas behov av att byta bostadsort. I SoL finns bestämmelser om att söka insatser i en annan kommun. En person som på eget initiativ önskar flytta till en annan kommun får ansöka om insatser i den önskade kommunen om han eller hon på grund av våld eller andra övergrepp behöver flytta till en annan kommun, men inte kan göra det utan att de insatser som han eller hon behöver lämnas (2 a kap. 8 § p. 2 SoL).

Läs mer om överflyttning av ärende

Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, avsnitt Överflyttning av ärenden enligt SoL, från sidan 126. Socialstyrelsen; 2015.

Hur ser det ut i din kommun?

Har ni erfarenhet av personer som velat lämna våldsbejakande extremism eller grov kriminalitet? Har någon behövt byta kommun? Vilka framgångsfaktorer har ni identifierat i arbetet med individer som vill lämna destruktiva miljöer? Vilka svårigheter har ni identifierat?

Service eller bistånd – enligt SoL och LVU

Socialtjänsten kan ge behovsprövade insatser och insatser i form av service. Behovsprövade insatser kan ges i såväl öppna former som i form av vård utanför hemmet, både enligt SoL och enligt LVU. För att insatser ska kunna ges i form av service, det vill säga utan att socialtjänsten behöver utreda, bedöma och besluta, ska insatsen vara fast utformad och likadan oberoende av vem som får insatsen. Insatser i form av service kan vara information och stöd som till exempel rådgivning eller föräldrautbildningar.

Hur ser det ut i din kommun?

Vilka insatser i form av service kan ni erbjuda idag?
Vilka biståndsinsatser kan ni erbjuda?

Läs mer om olika insatser

Utreda barn och unga – handbok för socialtjänstens arbete enligt Socialtjänstlagen, från sidan 122. Socialstyrelsen; 2015.

Fundera på

Du möter en 16-åring som vill lämna en extremistmiljö, vilka insatser kan bli aktuella?

Behovsprövade insatser

- *Kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson:* I 3 kap. 6 b § SoL finns bestämmelser om kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson.
- *Vård utanför hemmet:* En utredning kan visa att barnet kan ha behov av vård utanför hemmet. Det kan vara i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende, HVB eller stödboende.

Insats genom vård enligt LVU

Insatser inom socialtjänsten för barn och unga ska i första hand ges i frivilliga former med stöd av SoL. Det är först när detta inte är möjligt som LVU kan tillämpas. En ung person som deltar i eller riskerar att delta i våldsbejakande extremism kan bli föremål för vård enligt LVU. För att vård enligt LVU ska bli aktuellt krävs att den unges hälsa eller utveckling riskerar att påtagligt skadas. Du kan läsa mer om insatser enligt LVU i *Våldsbejakande extremism – Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna* sidan 36–41.

Läs mer

Om kontaktperson på Socialstyrelsens webbplats, mininsats.se:
www.mininsats.se/uppdragen/kontaktperson

Om särskilt kvalificerad kontaktperson på Socialstyrelsens webbplats,
www.socialstyrelsen.se

Om barn och unga i familjehem och HVB:
 Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter, Socialstyrelsen; 2013.

Om insatser enligt LVU:
 Våldsbejakande extremism – Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna sidan 36–41. Socialstyrelsen; 2016.

Fundera på

Hur kan en kontaktperson eller kontaktfamilj vara till hjälp när det gäller barn och unga vuxna som riskerar att radikaliseras?

Hur kan vård utanför hemmet vara till hjälp när det gäller barn och unga vuxna som riskerar att radikaliseras? Eller kan det vara ett hinder eller en risk för barnets utveckling med vård utanför hemmet?

Hur ser det ut i din kommun?

Finns det stödmaterial till kontaktperson eller kontaktfamilj, när det gäller området våldsbejakande extremism?

Service – råd och stöd till anhöriga

Anhöriga till barn och unga vuxna som är involverade i våldsbejakande extremism har ofta ett stort behov av stöd – både för att kunna förstå och hantera situationen och för att kunna bistå sin närstående i processen att lämna miljön.

Stärka nätverk

Det finns olika sätt att stödja den unges nätverk. Det kan handla om att få någon att tala med för råd och vägledning, att få stöd i sin föräldraroll, att hitta andra i samma situation att dela erfarenheter med. Anhöriga kan också vara barn och unga vuxna, till exempel syskon, med behov av stöd.

Stöd till föräldrar

Många kommuner erbjuder idag ”föräldrastöd”, till exempel på temat att vara förälder till tonåringar. Ett sätt att stödja anhöriga kan vara att i föräldrakurser lägga till avsnitt om våldsbejakande extremism, tecken på radikalisering samt vilket stöd samhället kan ge för att skydda barn från att dras in. Föräldrar till barn som radikaliserats har beskrivit känslan av ensamhet och isolering, att det är svårt att tala med andra om det som hänt. Det kan vara viktigt för föräldrarna att få dela sina erfarenheter med andra i samma situation. Det gäller både när det finns oro för att en närstående håller på att radikaliserats och när personen till exempel rest iväg till ett konfliktområde. Att ge stöd till ett föräldranätverk kan vara en betydelsefull insats.

En dansk undersökning om unga som rest eller förberett resa till Syrien visar på frånvarande fäder i familjerna. Forskningen pekar på mödrarnas viktiga betydelse i det förebyggande arbetet. Mödrarna är i en position att de kan se och plocka upp varningssignaler när en familjemedlem håller på att radikaliserats. Mödrarna kan också ha större möjligheter att påverka sina barn än utomstående.⁴

Erfarenheter från verksamheter visar att stödet till mödrarna många gånger handlar om att kunna kommunicera med barnet som radikaliserats. En annan viktig del är att upprätthålla nätverket, till exempel försöka se till att sonen eller dottern som varit i ett konfliktområde inte isoleras vid hemkomsten och åter ger sig iväg. Nätverket är viktigt för avradikaliseringen.

Hur ser det ut i din kommun?

Hur arbetar ni med stöd till anhöriga i din kommun? Har ni verksamheter för hela familjer, enbart mödrar, enbart fäder? Inom vilka områden: missbruk, kriminalitet, våld?

4. Ankestyrelsens undersøgelse af 20 sager om unge formodet udrejst til væbnet konflikt. København; 2015.

Insatser i samverkan

Sociala insatsgrupper

I sociala insatsgrupper (SIG) kan socialtjänsten, polisen, skolan och andra berörda myndigheter och aktörer samverka lokalt för att förhindra att individer utvecklar en kriminell livsstil. Målgruppen för de sociala insatsgrupperna har vanligtvis problem inom flera livsområden och behöver ett samlat stöd från olika aktörer.

Syftet med SIG-samverkan är att arbeta koordinerat, fokuserat och långsiktigt för att ungdomar ska välja andra alternativ än en kriminell livsstil. Det kan handla om att ge stöd i skolarbetet, särskild yrkesträning, arbete, fritidssysselsättning eller att stärka ungdomens sociala nätverk. Utgångspunkten är att samordna insatser utifrån varje person.

I en individuell handlingsplan kan det framgå vilka aktörer som har ansvar för personen, hur och när insatser ska genomföras, vem som ska göra vad och hur man ska följa upp hur det går. Socialtjänsten samordnar arbetet men varje aktör bidrar med sin särskilda kompetens inom sin ordinarie verksamhet. SIG bygger på att den enskilde har samtyckt till att sekretessbelagda uppgifter lämnas mellan aktörer som ska samverka.

Fokus är att förhindra brottslighet. Att den är ideologiskt eller religiöst motiverad är inget hinder. Arbetet ger möjlighet att stödja individen att inte gå in i en våldsbejakande extremistisk livsstil, men också att hjälpa en person som involverats att lämna miljön. Även individer som återvänder från väpnade konflikter utomlands bör kunna ingå i SIG-verksamhet.

Sociala insatsgrupper bygger på samtycke

Uppgifter om enskildas personliga förhållanden som finns hos myndigheter omfattas i många fall av sekretess. Den omständigheten att flera myndigheter samverkar i samrådsgrupper eller på annat sätt påverkar inte sekretessen. Det finns inga hinder för att samråda och diskutera ett ärende om uppgifterna är avidentifierade men några uppgifter som kan bidra till att den enskilde kan identifieras får då inte komma fram.

SIG bygger på att den enskilde samtycker till att sekretessbelagda uppgifter får lämnas mellan aktörer som ska samverka. Samtycket bryter då sekretessen. Samtycket kan lämnas på olika sätt och kan när som helst återkallas.

Vad är det den enskilde samtycker till?

Om SIG används kan det handla om att tydliggöra:

1. Vad SIG innebär och syftar till
2. Varför man vill erbjuda ungdomen stödet
3. Att det är frivilligt att delta och beskriva andra stödalternativ
4. Vad samtycket att lämna ut uppgifter till andra i gruppen innebär och att samtycket när som helst kan återkallas
5. Att ungdomen själv kommer att få delta i planeringen av genomförandet
6. Att ungdomen kommer att få relevant information i alla delar.

Läs mer om sociala insatsgrupper

Sociala insatsgrupper – lokal samverkan för att förhindra ungdomar från att begå brott, Socialstyrelsen; 2016.

Hur ser det ut i din kommun?

Arbetar ni med sociala insatsgrupper som modell för samverkan i din kommun? Vilka åldrar blir aktuella för insatsgrupperna?

Vilka tar initiativet?

Arbetar ni med SSP (samverkan skola-socialtjänst-polis)? Har ni tydlig roll fördelning mellan samverkansparterna? Finns alla rutiner på plats?

Vem följer upp de individer som fått insatser i din kommun?

Uppföljning av insats till individ

Det är angeläget att följa upp de barn och ungdomar som varit involverade i extremistmiljöer. Det gäller också de som återvänt från konfliktområden. Det finns risk att personerna, efter att ha lämnat miljön, åter radikaliseras.

Läs mer om uppföljning av insats till individ

Utreda barn och unga – handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen, del 4 Om insatser och uppföljning, sidan 109 och framåt, samt sidan 129–131. Socialstyrelsen; 2015.

Tips!

Individbaserad systematisk uppföljning – webbutbildning:
utbildning.socialstyrelsen.se

Hur ser det ut i din kommun?

Hur arbetar ni med uppföljning på individnivå i din kommun?

Exempel på arbetssätt

Forskning pågår om interventioner

Internationellt pågår arbete med att öka kunskapen om vilka åtgärder som är effektiva när det gäller att förebygga och motverka våldsbejakande extremism samt att återanpassa personer som varit engagerade i dessa sammanhang. Det görs genom att utvärdera hela program eller specifika insatser.

Evidensen för vilka faktorer som underlättar för individer att lämna gatugång, sekter, högerextrema grupper eller kriminella grupper är något stabilare än för al Qaida-influerade grupper. Även om evidensen är begränsad kan lovande exempel (promising practise) ges, även om man är försiktig med att säga att dessa faktorer gäller för alla grupper.

Det är svårt att utifrån forskning peka på en enskild åtgärd eller metod som har effekt. Dock har forskningen lyft fram betydelsen av det lokala sammanhanget och att insatserna anpassas efter individen. Forskare har också framhållit vikten av att deradikaliseringstrategier ingår i bredare strategier som innefattar arbete/anställning, utbildning och delaktighet i ett demokratiskt samhälle. Avsaknaden av dessa faktorer utgör – som tidigare framhållits – ofta motivation till att söka sig till extremistiska grupper.

Här följer tre olika exempel på arbetssätt lokalt: Kunskapshus i fyra svenska städer, Trygga föräldrar i Örebro och SSPF i Göteborg.

Kunskapshus i fyra svenska städer

Efter förebild från Danmark och Nederländerna finns så kallade kunskapshus i Stockholm, Göteborg, Borlänge och Örebro. Kunskapshusen – som inte är konkreta byggnader utan benämningen på en fördjupad samverkan – ska vara navet i det förebyggande arbetet och knyta till sig expertteam med personal från socialtjänsten, polisen, hälso- och sjukvården. Teamen ska vara beredda att vidta åtgärder vid behov. Samarbete med det civila samhället – till exempel trossamfund och ideella organisationer – är en betydelsefull del i det förebyggande arbetet. Kunskapshusen ska också vara en kontaktpunkt, exempelvis för anhöriga. Kunskapshusen har utvärderats av Högskolan i Dalarna 2017: *Att lägga rälsen medan man kör: En utvärdering av kunskapshusens arbete i fyra pilotkommuner – Örebro, Göteborg, Borlänge och Stockholm.*

Trygga föräldrar – Örebro

Programmet Trygga föräldrar har utformats som ett förebyggande arbete för föräldrar som känner oro för att deras barn har dragits eller kommer att dras till miljöer med kriminalitet, droger eller våldsbejakande extremism.

Varför programmet Trygga föräldrar?

Socialtjänsten möter föräldrar med oro för sina barn. Vid starten av varje kurs tar kursledaren från socialtjänsten upp att säkerhet i hemmet betyder mer än arméer, poliser och lagar. Det betyder även mänsklig värdighet och att bli respekterad och lyssnad på i demokratisk anda. Våld är inte lösningen på otrygghet. Tillsammans kan fredliga hem och lokalsamhällen byggas. Programmet betonar också föräldrarnas viktiga roll genom sin nära anknytning till sina barn. Programmet startade hösten 2016 med en föräldragrupp. Sedan dess har det anordnats ytterligare en grupp och snart startar en tredje grupp.

Hur är programmet uppbyggt?

Det är tio tillfällen under en och en halv timme i familjecentralens lokaler som är en trygg mötesplats i området. Strukturen är ungefär likadan vid varje tillfälle. Start med att fika tillsammans och göra en återkoppling från föregående tillfälle, förutom vid första tillfället då presentation av varandra tar en stor del av tiden för att skapa trygghet i gruppen. Temat varierar sedan från gång till gång. Temat inleds med en kort introduktion och därefter gemensam reflektion. Föräldrarna får prova på olika övningar som dagens tema handlar om. Sist görs en sammanfattning av träffen och föräldrarna får med sig ett ”ta hem budskap”.

Temat som ingår i Trygga föräldrar:

- Föräldrars viktiga roll att skapa trygghet och säkerhet i familj och samhället
- Identitet i familj och samhälle
- Självkänsla
- Skam och skuld
- Barns utveckling och livslång anknytning
- Risk och skyddsfaktorer
- God kommunikation samtala/lyssna
- Familjen en trygg bas
- Demokrati och familjestrukturer
- Freden börjar i hemmet

Örebros utvärdering

Vid egna utvärderingar har det framkommit att föräldrarna tycker att innehållet i kursen har varit värdefullt både för dem själva och för deras familjer. Föräldrar har sökt sig vidare till studier och arbeten för att på så sätt vara tydliga förebilder för sina barn. Några föräldrar har sökt vidare hjälp av samhället för sin familjs problematik.

Socialtjänst, skola, polis och fritid – SSPF – Göteborg

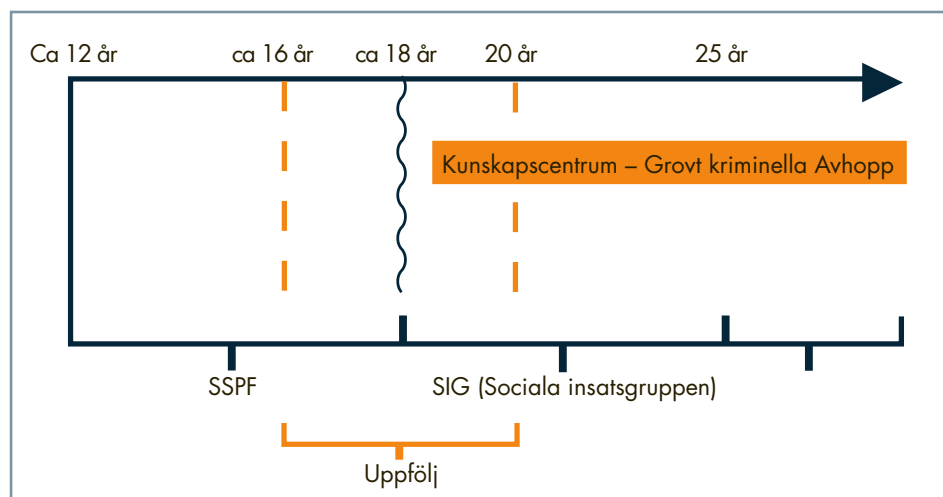
Göteborg och Ale arbetar med SSPF-modellen: socialtjänst, skola, polis och fritid. SSPF arbetar gemensamt med förebyggande och främjande arbete på individnivå med gemensamma handlingsplaner. Syftet är bland annat att på ett tidigt stadium uppmärksamma kriminellt beteende. Framgångsrikt i modellen är att socialtjänst, skola, polis och fritid skapar en gemensam problembild och är överens om vilka delar som samarbetet ska ske kring.

Avgörande för samverkan är att sekretessen är löst. SSPF bygger på att det finns ett skriftligt godkännande att de olika aktörerna tillfälligt får lov att lösa sekretessen och prata öppet om det barn det gäller. När de olika myndigheterna delger varandra information om hur de arbetar kring ett barn eller en ungdom, ges bättre förutsättningar att genomföra åtgärder samspelt och i en för barnet rätt ordning.

Problembilden formas utifrån en gemensam kartläggning av problem och riskgrupper, liksom skyddsfaktorer och positiva krafter som verkar i alla de olika delarna av kommunen. Alla aktörer tillför sin kunskap för att ge en så heltäckande bild som möjligt. Göteborgsmodellen enligt bilden visar förhållandet mellan SSPF och SIG i Göteborg.

Insatser för ungdomar och unga vuxna

Göteborgsmodellen – samverkan mellan polis Göteborg stad

Läs mer om SSPF:

www.goteborg.se

www.ale.se

RAN – samarbete inom EU

År 2011 skapades RAN, Radicalisation Awareness Network inom EU. Det är ett internationellt nätverk av praktiker inom olika verksamheter som arbetar förebyggande. RAN har utvecklat en slags handbok med titeln *EU RAN Collection of Practises*. Denna beskriver projekt som utvecklats på olika håll i Europa.

Exempel på domar

Exempel 1 – Kammarrätten i Göteborg

Kammarrätten i Göteborg beslutade den 4 juni 2019 att bifalla ansökan om vård enligt 2 § LVU.

Socialnämnden ansökte om vård av tre barn i åldern 1–8 år med stöd av 1 § och 2 § LVU. Nämnden gjorde gällande att barnen i hemmet hade utsatts för fysisk och psykisk misshandel. Vidare uppgav nämnden att vårdnadshavarna hade en ideologisk övertygelse och livsåskådning som utgjorde ett missförhållande i hemmet. Förvaltningsrätten biföll ansökan om vård enligt 2 § LVU, eftersom det förekommit fysiskt och psykiskt våld i hemmet. Vad gällde vårdnadshavarnas ideologiska uppfattningar fanns dock inga konkreta uppgifter i utredningen som kunde kopplas till brister i barnens hemförhållanden.

Kammarrätten avslag överklagandet. De uppgifter om livsåskådning och ideologisk övertygelse som hade lämnats till nämnden från en annan myndighet ansågs vara av allvarligt slag. Kammarrätten menade att det var sannolikt att fadern hade en sådan livsåskådning och övertygelse som påstods. Detta förhållande var dock i sig inte grund för vård av hans barn enligt LVU, utan skulle ha varit av betydelse för bedömningen endast om det hade påverkat barnen negativt. Det fanns enligt kammarrätten omständigheter som talade för att detta förhållande hade satt sin prägel på barnens hemmiljö på ett olämpligt sätt och varit en orsak till det våld som förekommit. Utredningen var dock inte tillräcklig för att slå fast att så varit fallet. Enligt domstolen fanns det dock sammantaget en påtaglig risk för att barnens hälsa och utveckling skadas till följd av fysiskt och psykiskt våld.⁵

Exempel 2 – Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten i Jönköping beslutade den 12 april 2017 om att avslå överklagande om fastställande av vård enligt 3 § LVU. Målet rörde en 16 årig pojke som under en längre tid missbrukat narkotika vilket även fått konsekvenser för livet i övrigt såsom frånvaro i skolan och skuldsättning. Det framkom även i utredningen att pojken i skolan sett på avrättningar och propaganda för Islamiska Staten (IS) och enligt Migrationsverket hade han vistats i en lägenhet där det pågick rekrytering till våldsbejakande extremism och IS.

Förvaltningsrätten ansåg att utredningen gjorde sannolikt att pojken både hade ett missbruk av beroendeframkallande medel och ett socialt ned-

5. Sammanfattningen av domen är hämtad från: Domar om vård enligt LVU, i ärenden med koppling till våldsbejakande extremism, PM. Centrum mot våldsbejakande extremism; 2020.

brytande beteende som riskerade att allvarligt skada hans hälsa och utveckling, och beslutade om vård enligt 3 § LVU. Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning och då pojken inte velat medverka i utredningen eller ta emot det stöd som erbjudits av socialtjänsten ansåg kammarrätten att det inte gick att bedriva vården i öppen form.

Kammarrätten i Jönköping beslutade den 12 april 2017 om att avslå överklagande om fastställande av vård enligt 3 § LVU.

Exempel 3 – Förvaltningsrätten i Göteborg

Förvaltningsrätten i Göteborg beslutade den 14 april 2015 att upphäva socialnämndens beslut om omedelbart omhändertagande. Socialnämnden hade fattat beslut om omedelbart omhändertagande av en 17-årig pojke sedan vårdnadshavarna kontaktat socialtjänsten då pojken under en tid blivit aggressiv mot familjen, dragit sig undan, konverterat till islam, besökt moskén för bön ett flertal gånger om dagen samt sagt till sina föräldrar att han ville åka till Syrien och strida för IS.

Socialnämnden ansåg att pojken genom sitt eget beteende utsatte sig för en påtaglig risk att allvarligt skada sin hälsa eller utveckling. Förvaltningsrätten angav att pojken var i en sådan ålder att han i viss utsträckning kunde välja vilka han skulle umgås med och i vilka sammanhang han skulle ingå. Vidare angav förvaltningsrätten att utredningen i målet i sin helhet utgjordes av uppgifter från vårdnadshavarna. Orosanmälningar från andra källor som skola eller kamrater saknades. De uppgifter som framkom utgjorde inte tillräcklig anledning att anta att pojken utsatte sin hälsa och utveckling för en konkret och påtaglig risk för att skadas.

Exempel 4 – Förvaltningsrätten i Göteborg

30 oktober 2014. Socialnämnden hade beslutat att en 17-årig pojke skulle omplaceras med anledning av inkomna anonyma anmälningar om att pojken planerade resa till Syrien för att strida för IS. Pojkens mamma hade dessutom beställt ett pass åt pojken. Vid samtal med socialtjänsten hade pojken bekräftat planerna och uppgifterna stöddes genom annan bevisning. Under förhandlingen i förvaltningsrätten menade dock pojken att förhållandena ändrats och att någon resa inte längre var aktuell. Under förhandlingen framkom dock att pojken varit i kontakt med personer som befann sig i Syrien. Förvaltningsrätten ansåg det visat att det förelegat och att det alljämt förelåg en risk för att pojken skulle resa till Syrien för att strida för IS och att det fanns skäl för socialnämndens beslut om omplacering för att skydda pojken.

Socialnämnden vände sig även till Polismyndigheten med en ansökan om återkallande av pojkens pass. Som skäl för ansökan angav socialnämnden att pojken visat engagemang i kriget i Irak och Syrien och i IS samt att en anonym person anmält att pojken avsåg att resa utomlands för att delta i

”det heliga kriget”. Socialnämnden uppgav även att pojken vårdades enligt LVU och att socialnämnden därmed enligt 11 § LVU hade övertagit vårdnadshavarens ansvar för pojkens personliga förhållanden och därmed kunde begära om återkallande av pass i enlighet med 12 § p. 2 i passlagen (1978:302).

Polismyndigheten avvisade inledningsvis ansökan om återkallande med motiveringen att man inte ansåg socialnämnden vara vårdnadshavare i den bemärkelse som avses i passlagen. Beslutet överklagades och förvaltningsrätten beslutade i mål 9935-14 av den 28 oktober 2014 att ärendet skulle återförvisas till Polismyndigheten för prövning mot bakgrund av att socialnämnden i samband med LVU övertar viss bestämmanderätt om den unge och vid tillämpningen av 12 § passlagen var socialnämnden att betrakta som vårdnadshavare om barnet bereds vård enligt LVU. Ärendet återförvisades således till Polismyndigheten som därefter beslutade om återkallande av pojkens pass i enlighet med 12 § p. 2 passlagen.

Läs mer:

Domar om vård enligt LVU, i ärenden med koppling till våldsbejakande extremism, PM. Centrum mot våldsbejakande extremism; 2020

Läs mer

– tryckt material och webben

Rapporter

2020

Autonoma miljön. Center mot våldsbejakande extremism; 2020.

Den våldsbejakande islamistiska miljön. Center mot våldsbejakande extremism; 2020.

Domar om vård enligt LVU, i ärenden med koppling till våldsbejakande extremism. Center mot våldsbejakande extremism; 2020.

Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern: En studie om den svenska radikalnationalistiska miljön. Försvarshögskolan; 2020.

Juridiska aspekter på våldsbejakande extremism. Center mot våldsbejakande extremism; 2020.

Säkerhetspolisens årsbok 2019. Säkerhetspolisen; 2020.

Vit maktmiljön. Center mot våldsbejakande extremism; 2020.

Våldsbejakande djurrättsaktivism. Center mot våldsbejakande extremism; 2020.

2019

Att hantera våldsbejakande extremism. Ansvar och juridiska förutsättningar för kommunen. Sveriges kommuner och landsting; 2019.

Digitalt slagfält. En studie av radikalnationalistiska digitala miljöer. Totalförsvarets forskningsinstitut; 2019.

Ensamagerande våldsverkare. Profiler, riskbedömningar och digitala spår. L. Kaati, K. Cohen, N. Akrami. Totalförsvarets forskningsinstitut; 2019.

Rasistiska symboler. Praxisgenomgång och analys. Regeringen; 2019.

Vägen ut ur gänget. Om manlighet, broderskap och svikna förhoppningar. Kriminalvården; 2019.

2018

Barn och unga som involveras i våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt om barn inom höger-, vänster- och islamistisk extremism. Barnombudsmannen; 2018.

Digital Jihad. Propaganda from the Islamic State. K.Cohen och L. Kaati. Totalförsvarets forskningsinstitut; 2018.

2017

Att lägga rälsen medan man kör: En utvärdering av kunskapshusens arbete i fyra pilotkommuner – Örebro, Göteborg, Borlänge och Stockholm. Högskolan i Dalarna; 2017.

Det digitala kalifatet. En studie av Islamiska statens propaganda. Totalförsvarets forskningsinstitut; 2017.

Lokala exempel på förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism. Göteborgs Stad – samordning och socialtjänst mot våldsbejakande extremism. Sveriges kommuner och landsting, SKL; 2017.

Swedish Foreign Fighters in Syria and Iraq: An Analysis of open-source intelligence and statistical data [Internet]. M. Ranstorp, L. Gustafsson Försvarshögskolan; 2017.

Våldsbejakande extremism. En forskarantologi. SOU 2017:67. Stockholm; 2017.

2016

Att lämna våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt. Christoffer Carlsson. Institutet för framtidsstudier, forskningsrapport 2016/1. Stockholm; 2016.

Främmande är skrämmande – Ungas röster om våldsbejakande extremism. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor MUCF; 2016.

Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete. Brottsförebyggande rådet; 2016.

2015 och tidigare

Ankestyrelsens undersøgelse af 20 sager om unge formodet udrejst til væbnet konflikt. København; 2015.

Webbplatser och verksamheter

Centrum mot våldsbejakande extremism: www.cve.se

En annan sida av Sverige: www.easas.se/

Exit: www.fryshuset.se/verksamhet/exit/om-exit/

Norges kunskapsportal om våldsbejakande extremism: www.utveier.no/

Rädda barnens orostelefon:
www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/orostelefonen/

Hos Socialstyrelsen

Anmäla oro för barn – Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare.
Socialstyrelsen; 2014. Artikelnummer: 2014-6-5.

Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar
och uppgifter. Socialstyrelsen; 2013. Artikelnummer: 2013-1-1.

Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten. Socialstyrelsen;
2020. Artikelnummer: 2020-2-6577

Grundbok i BBIC – Barns behov i centrum. Socialstyrelsen; 2018.
Artikelnummer: 2018-10-20.

Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten. Socialstyrelsen; 2015.
Artikelnummer: 2015-1-10.

LVU Handbok för socialtjänsten. Socialstyrelsen; 2020.
Artikelnummer: 2020-3-6642

Meddelandeblad nr 7/2020 Ytterligare möjligheter till informationsutbyte
mellan polis och socialtjänst vid samverkan mot terrorism. Socialstyrelsen;
2020.

Metodstöd för BBIC – Barns behov i centrum. Socialstyrelsen; 2018.
Artikelnummer: 2018-10-21.

Om sekretess i socialtjänsten och i hälso- och sjukvården:
Sekretess- och tystnadspliktsgränser – I socialtjänsten och i hälso- och
sjukvården. Socialstyrelsen; 2012. Artikelnummer: 2012-2-28.

Sociala insatsgrupper – lokal samverkan för att förhindra ungdomar från att
begå brott, Socialstyrelsen; 2016. Artikelnummer 2016-2-11.

Socialtjänstens erfarenheter av våldsbejakande extremism – Resultatet av
2016-års kartläggning, Artikelnummer: 2017-5-4.

Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänstens arbete enligt social-
tjänstlagen. Socialstyrelsen; 2015. Artikelnummer: 2015-1-9.

Utvärdering av sociala insatsgrupper – genomförande, utfall och effekter av
arbetet på verksamhetsnivå. Socialstyrelsen; 2017. Artikelnummer 2017-9-29.

Utvärdering av sociala insatsgrupper – effekter för individen. Socialstyrelsen;
2017. Artikelnummer: 2017-10-20.

Våld – Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer. Socialstyrelsen; 2016. Artikelnummer: 2016-6-37.

Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna. Socialstyrelsen; 2016. Artikelnummer: 2016-5-2.

Våldsbejakande extremism – Stöd till socialtjänstens arbete med återvändare och andra personer involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer. Socialstyrelsen; 2018. Artikelnummer: 2018-2-6

Webbplatser

Familjeorienterat synsätt, sekretess: www.kunskapsguiden.se

www.socialstyrelsen.se/valdsbejakandeextremism

Om kontaktperson på Socialstyrelsens webbplats: mininsats.se:
www.mininsats.se/uppdragen/kontaktperson

Om särskilt kvalificerad kontaktperson på Socialstyrelsens webbplats:
www.socialstyrelsen.se

Film: Till dig som är anmälningsskyldig <https://vimeo.com/116639905>

Skönlitteratur och reportage

Flera skönlitterära böcker och reportage tar upp företeelsen våldsbejakande extremism. Här finns några exempel som på ett annat sätt än rapporter beskriver hur våldsbejakande extremism kan ta sig uttryck och vilka konsekvenserna kan bli.

Det som aldrig fick ske. Skolattentatet i Trollhättan. Åsa Erlandsson. Norstedts; 2017.

En av oss: en berättelse om Norge. Åsne Seierstad. Månocket förlag, 2014.

Extremister – En berättelse om politiska våldsverkare i Sverige. Magnus Sandelin. Dejavu Publicerings AB; 2010.

Skotten i Köpenhamn: ett reportage om Lars Vilks. Niklas Orrenius. Albert Bonniers förlag; 2016.

Svenska IS-krigare: från Al-Qaida till Jihadi Cool. Magnus Sandelin. Fri Tanke Förlag; 2016.

Två systrar: ett reportage. Åsne Seierstad. Albert Bonniers förlag; 2017.

Vän av ordning. Henrik Bromander. Bokförlaget Atlas; 2016.

Våldsbejakande extremism är ett område som berör hela samhället – det handlar om hot mot demokrati och människors liv och hälsa. En grund för arbetet mot våldsbejakande extremism är samverkan mellan myndigheter, civilsamhälle och andra aktörer och förståelse för vad var och en kan bidra med.

Utbildningsmaterialet inriktas på socialtjänstens arbete i ärenden med barn och unga vuxna som är involverade eller riskerar att involveras i våldsbejakande extremism.

Utbildningsmaterialet följer tre spår:

- Förebygga och upptäcka
- Utredda
- Ge insatser och följa upp

Utbildningsmaterialet vänder sig till enhetschefer, handläggare och annan personal inom socialtjänsten. Det kan även läsas av personal som arbetar inom skola, polis, arbetsförmedling med flera.

Våldsbejakande extremism

Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna

(artnr 2020-12-7083) kan beställas från

Socialstyrelsens publikationsservice.

www.socialstyrelsen.se/publikationer

E-post: publikationsservice@socialstyrelsen.se

Fax: 035-19 75 29

Publikationen kan även laddas ner från www.socialstyrelsen.se